

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Hippologenheten

Hippologiskt Examensarbete nr 400

2011

LÖSDRIFT
– ett alternativ för framtidens ridskola?

Maria Hallman & Emma Öqvist

Strömsholm

HANDLEDARE:

Linda Kjellberg, Ridskolan Strömsholm

Hippologiskt examensarbete (EX0346) omfattande 10 högskolepoäng ingår som en obligatorisk del i hippologutbildningen och syftar till att under handledning ge de studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Föreliggande uppsats är således ett studentarbete på AB-nivå och dess innehåll, resultat och slutsatser bör bedömas mot denna bakgrund.

ISSN 1402-2052

SLU
Sveriges lantbruksuniversitet

*Lösdrift – ett alternativ för framtidens
ridskola?*

Maria Hallman & Emma Öqvist

*Handledare: Linda Kjellberg, Ridskolan Strömsholm
Examinator: Karin Morgan, Ridskolan Strömsholm*

*Examensarbete inom hippologprogrammet, Strömsholm 2011
Fakulteten för Veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för anatomi, fysiologi och biokemi
Hippologenheten
Kurskod: EX0346, Nivå AB, 10 hp*

Nyckelord: Grupphållning, inhysning, uppstallning

*Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>
ISSN 1402-2052
Examensarbete 2011:400*

INNEHÅLL

REFERAT	4
INTRODUKTION	4
TEORIAVSNITT	5
Hästens biologi.....	5
Inhysningssystem	6
Djurskydd.....	7
Ridskolornas historia	7
Svenska Ridsportsförbundet	8
Arbetsmiljö	8
MATERIAL OCH METOD	9
Enkät	9
RESULTAT	10
Ridskolor med någon form av lösdrift	11
Ridskolor som saknar lösdrift	12
DISKUSSION.....	14
Säkerheten.....	15
Människan.....	15
Hästen	16
Hästens välbefinnande	16
Ergonomi.....	17
Markyta	18
Förbättringar av studien	18
Förslag till framtida studier.....	18
Slutsats	19
FÖRFATTARENS TACK.....	19
REFERENSER	19
Litteratur	19
Internet	20
Personliga meddelanden från	21

REFERAT

Box- och spiltstallen uppkom under militärtiden, de har sedan följt med till dagens samhälle och klassas som det traditionella inhysningssystemet. Box- och spiltstall är det vanligaste inhysningssystemet som används på svenska ridskolor. Under senare tid har fler inhysningssystem börjat komma fram, så som lösdrift med Active stable. Svenska Ridsportförbundet (SvRF) anser inte att lösdrift är lämpligt som inhysningssystem på ridskola. De tycker att det inte är tillräckligt säkerhetsmässigt och att ridskolan ska stå tillgänglig som fritidsgård för eleverna, vilket de inte anser är möjligt med lösdrift som inhysningssystem. Hästen är ett flockdjur med stort rörelsebehov, vilket en bra lösdrift tillgodoser. Hästen ska må bra samtidigt som den ska vara funktionell för verksamheten. Syftet med undersökningen var att ta reda på hur Sveriges ridskolor ställer sig till lösdrift som inhysningssystem på ridskola. Frågeställningen var om verksamhetsansvariga på ridskolor i Sverige att lösdrift är ett passande inhysningssystem på ridskola.

En enkät framställdes via Google.se. Ridskolor i Sverige letades fram via internet från Eniro.se, Hitta.se och SvRF:s hemsida. Tvåhundra-tjugotre enkäter skickades ut till de utvalda ridskolorna. Inklusionskriterierna var att det skulle vara en ridskola som hade minst tio ridskolehästar, de skulle bedriva lektionsverksamhet minst fyra dagar i veckan, ha en hemsida och de skulle ha en mailadress. Islands- och westernverksamheter exkluderades, då fokus skulle ligga på konventionella svenska ridskolor. Enkäten undersökte hur Sveriges ridskolor ställde sig till lösdrift på ridskola. Svarefrekvensen var 32 % (79 svar).

Resultatet visade att 47 % av de tillfrågade ridskolorna tyckte att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola; de ansåg att det var bra för hästens välbefinnande och personalens ergonomi. En del tyckte att det inte var lämpligt 31 %, mestadels på grund av ökade säkerhetsrisker med in- och utsläpp till lösdriften. Det var även några ridskolor 22 %, som inte visste eller var tveksamma då de saknade erfarenhet av lösdrift. Ridskolorna som hade en kombination av box/spilta och lösdrift var de som var mest nöjda, tätt följt av ridskolor med enbart lösdrift. Svaren av de som hade box/spilta var väldigt varierande.

Slutsatsen blev att den enskilt största delen av verksamhetsansvariga på de deltagande ridskolorna svarade att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola. En stor del av deltagarna ansåg att lösdrift var bra för hästens välbefinnande och ergonomin, däremot rådde det delade meningar om säkerheten. Resultatet visar också tydligt att de som har lösdrift på ridskola är väldigt nöjda med detta.

Nyckelord: Grupphållning, inhysning, uppställning.

INTRODUKTION

När ridskolorna startades upp i Sverige var spilta det vanligaste inhysningssystemet, efter hand tillkom boxsystemen. Nu på senare år har det tillkommit fler inhysningssystem såsom lösdrift (Wilken, pers medd, 2011). Lösdrift är när hästarna går ute dygnet runt med tillgång till en ligghall att gå in i när de själva vill (Ventorp & Michanek, 2003). Det är ett inhysningssystem som tillgodoser många av hästens naturliga behov så som social

kontakt och rörelsebehov (Marten, 2004). Lösdrift för hästar verkar vara ett system som kommer mer och mer i Sverige, både i privata stall och på ridskolor (Nilsson, 2009).

Det har förts en diskussion mellan Svenska Ridsportförbundet (SvRF) och Sveriges ridskolor om lösdrift (Hästmagazinet, 2008). Där det diskuteras om säkerheten på ridskolor med lösdrift uppfyller SvRF krav för att få vara ansluten till Ridsportförbundet (SvRF, 2010a).

Hästen är ett flockdjur med stort rörelsebehov (Attrell m.fl., 2002). Olika inhysningssystem som människan har tagit fram för att bruka hästen begränsar dess naturliga beteende. Lösdrift har visat sig vara ett inhysningssystem som tillgodoser många av hästens naturliga behov. Sett ur arbetsmiljösynpunkt gynnar lösdrift bra ergonomi och ger mindre slitskador (Hultgren & Ivarsson, 2007). Både Jordbruksverket (2010) och SvRF (2010a) är överens om att hästen ska ha daglig utevistelse och att dess rörelsebehov ska tillgodoses. Dock när det kommer till ridskoleverksamhet tycker inte SvRF att lösdrift är ett passande inhysningssystem (SvRF, 2010a). De tycker att hästen ska stå tillgänglig för eleverna och att det är en säkerhetsrisk att ha lösdrift.

Studiens syfte var att ta reda på vad Sveriges ridskolor har för inställning till lösdrift som inhysningssystem på ridskola. Frågeställningen var om verksamhetsansvariga på ridskolor i Sverige att lösdrift är ett passande inhysningssystem på svenska ridskolor?

TEORIAVSNITT

Hästens biologi

Genom evolutionen har hästen anpassats till ett liv på stäppen med gräs som dess viktigaste föda. Människan har genom avel utformat hästar för olika användningsområden, men de är fortfarande gräsätare. De smälter till största delen födan i grovtarmen den är en så kallad grovtarmsjäsnare (Planck & Rundgren, 2005).

Hästar i det vilda behöver mellan 8 – 14 timmar per dygn för att få i sig tillräckligt med näring. Tamhästen har samma beteende och behöver också tillbringa många timmar av dygnet till att äta. Onormala och stereotypa beteenden kan uppkomma om hästens tuggbehov inte tillfredsställs. Ett onormalt beteende är ett tecken på att hästen inte är i harmoni med sin omgivning. Detta kan bero på den fysiska miljön som till exempel inhysning och/eller utfodring, men det kan också vara det psykiska klimatet i form av frånvaro av andra hästar. Ju fler timmar hästen står i stallet utan sysselsättning ökar risken för att utveckla onormala beteenden. I det fria rör sig hästen över stora ytor för att söka föda och vatten. Den kan vara i rörelse upp till 20 timmar per dygn. Rörelse är en viktig egenskap hos hästen då den naturliga reaktionen vid fara är att fly. Som tamdjur hos människan behöver hästen inte längre ströva på stora ytor för att få i sig sin föda. Behovet av att röra sig har den dock kvar, vilket hästen behöver för att må fysiskt och psykiskt bra. (Simonsen, 1999) För många hästar är utevistelse ett bra sätt att bli av med överskottsenergi och psykiska spänningar (Mellberg, 1998).

Hästen är ett flockdjur med utpräglad social struktur, vilka inte tycker om att vara ensam. I flocken har varje häst en rangordning, vilket betyder att varje häst vet sin plats och respekterar de hästar som är högre i rang. Hästen som är högst i rang har tillgång till det

bästa gräset, bästa viloplatsen och vattenhållet. Rangordningen skapas med hjälp av hot samt undanmanövrar genom användning av bett och sparkar. (Simonsen, 1999)

Inhysningssystem

Det finns olika anledningar till att människan inhyser hästar på ett visst sätt. Förr behövdes all betesmark till jordbruket och därför hade de inte råd att låta hästarna gå ute på stora ytor. Många gånger arbetade hästarna ute stora delar av dagen och vistades nästan enbart i stallet för att äta och vila. Hästarna i spilta var lättillgängliga, de fanns på plats och nära tillhands för skötsel, selning och sadling. Det traditionella stallet var och är huvudsakligen anpassat till människan och hästarna får i sin tur anpassa sig till detta. Grupphållning med utevistelse är det som bäst uppfyller hästens behov som flock-, flykt- och stäppdjur. Detta inhysningssystem är arbetsbesparande och kräver relativt låga investeringskostnader för byggnader, inredning och installationer. Det ställer dock höga krav på stora markytor, god markbeskaffenhet och terräng. Det gäller att ha bra rutiner för gruppindelning, övervakning och fodring. All inhysning syftar till att människan under praktiska förhållanden ska kunna använda sina hästar. Det blir då ibland tvunget att inhysningen blir en kompromiss mellan människa och häst. (Ventorp & Michanek, 2003)

Grupphållning av hästar ger många fördelar vad gäller deras sociala beteende och rörelsebehov, ju fler hästar desto mer rör sig hästen (Marten, 2004). Studier har gjorts mellan förvildade och tama hästar uppstallade på box där det har visat sig att hästens naturliga beteende påverkas av det sätt den är inhyst på (Kiley-Worthington, 1990).

Ordet lösdrift kommer ursprungligen ifrån lantbruket och används som en driftsform för kor. Korna går lösa i en byggnad till skillnad från bundna kor på båspall. Lösdrift för hästar brukar räknas som hästar som går tillsammans ute dygnet runt, med tillgång till ligghall att gå in i när de själva vill. (Ventorp & Michanek, 2003)

”Active Stable” är en typ av lösdrift, där hästarna utfodras individuellt med hjälp av automatiska foderstationer. Hästarna har varsin transponder fäst i till exempel grimman. Transpondrarna sänder signaler till foderstationerna om vilken häst som är på väg in i stationen. Signalerna går till en dator så att foderautomaten kan dela upp varje häst foder i flera mindre givor under dagen. Hästarna går in en och en i foderstationen, vilket gör att flera hästar med olika näringsbehov kan gå tillsammans i lösdriften. (Gimmex, 2008)

Wallberg (2009) intervjuade 52 hästhållare i fem kommuner angående bland annat inhysningssystem, arbetsmiljö och foder. En fråga var vilket inhysningssystem de ansåg vara lämpligast, med avseende på arbetsmiljö, säkerhet och hästens välfärd samt motivera varför. För arbetsmiljön betonar majoriteten av de intervjuade att boxar är bra, eftersom varje häst har sin plats, det är lättöverskådligt och hästarna hanteras mycket. Det rörde delade meningar om lösdriften var lätt eller svår att rengöra. Många nämner att det ska vara mindre arbetsamt, bättre ergonomi och mindre slitskador. Ur säkerhetssynpunkt ansåg flera hästhållare att boxar är bra, eftersom varje häst har sin egen box, arbetet kan ske med en häst i taget och hästarna kan inte skada varandra. Många ansåg att det av säkerhetsskäl var viktigt att separera hästarna från varandra och att det var högre skaderisker i lösdriften. Det rörde också delade meningar gällande säkerheten i lösdriften. Några tyckte att det var fler säkerhetsrisker, medan andra ansåg att säkerheten ökade och

att hästarna blev harmoniska. För hästens välfärd tyckte flera hästhållare att box var bra och många tyckte att det var nödvändigt för tävlingshästens välfärd. Många tyckte att lösdrift var bra för hästens välfärd. Andra hästhållare i studien ansåg att det var lämpligast för unghästar då tävlingshästar lätt skadar sig i en lösdrift. (Wallberg, 2009)

Svala (2008) intervjuade olika hästhållare i Sverige angående deras inhysningssystem och varför de valt just dessa. I sin slutsats kom hon fram till att lösdrift och framförallt ”*Active stable*” är de inhysningssystem som kommer öka mest i framtiden. Hon kom också fram till att många hästägare tycker att hästens behov går före människans, men alla delade inte denna åsikt. Hästägarna trodde inte på lösdrift som inhysningssystem för tävlingshästar på grund av skaderisken. Western- och Islandssporten var mer positiva mot lösdrifter än någon annan disciplin i undersökningen.

Djurskydd

Djurskyddslagen och djurskyddsförordningen innehåller bestämmelser om hur djur ska hållas och skötas. Statens jordbruksverk är den centrala myndighet som ansvarar för djurskyddsfrågor. Arbete med hästar innebär risk för skador både för människa och för häst. Genom att göra rätt saker på rätt sätt kan olycksriskerna minskas. Fler hästar kommer till skada av att skötaren är okunnig och oförstående än att skötaren medvetet vill vara elak mot hästen. Sveriges Riksdag anser att djurskydd är viktigt varför de har stiftat lagar om hur djur ska hanteras. (Attrell m.fl., 2002)

Djurskyddslagen §4 lyder;

4 § Djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt. (Sveriges Riksdag, (SFS 1988:534))

Från 1 augusti 2010 ändrade Jordbruksverket reglerna för hästhållning. En ändring fick till följd att alla hästar ska få möjlighet att varje dag röra sig fritt i alla gångarter. (Jordbruksverket, 2010)

I djurskyddsmyndighetens föreskrifter för hästhållning går det att läsa om hästar som vistas på lösdrift. Utegångshästar ska ha tillgång till ligghall som ger dem skydd mot nederbörd och vind samt en torr och ren liggplats. (Djurskyddsmyndigheten, 2007, kapitel 5 § 10)

Det står också om djur som stallas upp i spilta i föreskrifterna. Hästar får inte stå uppbundna i spilta mer än sammanlagt 16 timmar per dygn. (Djurskyddsmyndigheten, 2007, kapitel 2 § 10)

Hästar är sociala djur som lever i flock i vilt tillstånd. Isolering av tamhästar kan ge upphov till bland annat stereotypier, apati och andra tecken på ökad stress. Jordbruksverket anser att hästens behov av social kontakt ska uppfyllas annars är det inte förenligt med god hästhållning. (Jordbruksverket, 2010)

Ridskolornas historia

På 1930–40-talet fanns det ett fåtal ridskolor i Sverige, där äldre personer ofta med militärisk bakgrund red. Ridskolorna låg i städerna och hästarna hyrdes av militären. År

1948 bildade staten Ridfrämjandet som senare kom att bli en del av SvRF. Ridfrämjandet tillsammans med staten och kommunerna startade ridskolor runt om i landet. Syftet var att ungdomarna skulle ha någonstans att vara och någonting att göra. Ridskolorna startades på gamla lantbruksgårdar i kommunerna, där hästarna stod i spiltor. Så småningom tillkom boxsystem på ridskolorna. Kommunerna hjälpte till med pengar till anläggningarna och Ridfrämjandet hjälpte till med föreningsfrågor. På 1980-talet var ekonomin god i Sverige, då byggdes flera nya anläggningar och ridhus. Nu finns det ungefär 500 ridskolor i Sverige som är anslutna till SvRF. Det finns även ett litet antal privatägda ridskolor, mestadels i Stockholmsområdet. (Wilken, pers medd, 2011)

Svenska Ridsportsförbundet

SvRF har till uppgift att främja ridningen i alla dess former. Ridsportförbundet fastställer normer för hästhållning och ridskoleverksamhet samt tävlingsverksamhet. I Ridsportförbundets hästhållningspolicy står det bland annat att hästens historia och behov samt kunskapen om hur man umgås med hästar är ett kulturarv som ska bevaras. (SvRF, 2010b)

I SvRFs dokument om god hästhållning står det att hästar ska ha daglig utevistelse och regelbunden motion. Utevistelsen ska stimulera hästen så att dess rörelsebehov tillgodoses. (SvRF, 2010b)

SvRF (2008a) anser att lösdrift inte bör användas som inhysningssystem hos den kommunalt understödda ridskolan. Detta på grund av säkerhetskraven som ställs på en barnverksamhet, att hästarna ska stå tillgängliga för eleverna i stallet så de kan sköta och umgås med dem. De ser även ett problem i att hästarna blir sveltiga och ska gå ut efteråt. Ridskolorna ska stå tillgängliga som fritidsgårdar och har som uppgift att utbilda eleverna att kunna ta hand om en egen häst med inriktning mot tävling (SvRF, 2010a). Enligt SvRF kommer tävlingshästen aldrig gå i lösdrift i en större utsträckning och ser därför ingen anledning till att ridskolehästen ska göra det. (Wilken, pers medd, 2011)

Arbetsmiljö

Arbete i stall innebär ofta ett fysiskt krävande arbete, där många tunga lyft kan förekomma. Mycket av det dagliga arbetet är monotont och har många upprepningar, till exempel mockning av boxar/spiltor, sopning, krattning etcetera. Det medför en stor belastning på rygg, muskler, leder, nacke och axlar. (Mellberg, 2002)

Hultgren och Ivarsson (2007) kom fram till att det förekommer arbetsrelaterade skador hos ridlärare. Resultatet visade att 42 % av de tillfrågade hade någon typ av arbetsskada i form av förslitning, framförallt i axlar, rygg och handleder.

Felaktiga arbetsställningar är vanligt vid arbete i stallar speciellt vid mockning och sopning. Arbetsställningar med böjd rygg är ofta skadliga, vilket ofta förekommer vid stallarbete och då med ytterligare belastning i form av sopborste och grep. (Wahlberg, 2001)

Hedberg och Nilsson (2000) kom fram till att många som arbetar i stall har problem med ryggen, axlar och nacke. Det förekommer ofta mycket tunga lyft och tekniska hjälpmedel saknas ofta.

Arbetsgivaren har huvudansvaret för en säker och tillfredsställande arbetsmiljö. I arbetsmiljölagen som är skriven för att skydda anställda på jobbet går det att läsa specifikt om arbete med djur och hästar. I byggnader eller andra platser för djurhållning med lösgående djur ska den som arbetar där snabbt kunna sätta sig i säkerhet. (Arbetsmiljöverket, (AFS, 2008:17))

MATERIAL OCH METOD

Ridskolor i Sverige letades fram via internet från Eniro.se, Hitta.se och SvRF:s hemsida. Sökorden som användes var ridskola, ridhus samt ridanläggning. Ridskolornas hemsidor undersöktes för att se om de uppfyllde kraven. Inklusionskriterierna var att det skulle vara en ridskola som hade minst tio ridskolehästar, de skulle bedriva lektionsverksamhet minst fyra dagar i veckan, ha en hemsida och en mailadress. Islands- och westernverksamheter exkluderades då fokus skulle ligga på konventionella svenska ridskolor. Totalt samlades det ihop 223 ridskolor som uppfyllde kraven.

En enkät skickades ut via Google till alla ridskolor. När enkäten varit ute en vecka skickades den ut igen med en påminnelse till dem som inte svarat att vänligen göra detta. Enkäten var tvungen att skickas till alla ridskolor igen då det inte gick att se vilka som hade svarat och vilka som inte hade gjort det. Efter två veckor ansågs det att de som hade för avseende att svara på enkäten hade gjort det. Sammanställningen av resultatet genomfördes i Microsoft Excel© (Microsoft, 2007). Alla citat sammanställdes i Microsoft Word© (Microsoft, 2007), där de sedan valdes ut till resultatet.

Resultatet sammanställdes genom att ridskolorna som hade lösdrift delades in i en grupp och de utan lösdrift till en annan grupp. Därefter delades gruppen som inte hade lösdrift i fyra grupper: de som var positiva till lösdrift; de som var negativa; de som var tveksamma samt de som inte visste och därför inte kunde uttala sig.

Sedan undersöktes varför de svarade ja, nej, tveksam eller vet ej, med beaktande på säkerhet, hästens välbefinnande samt ergonomi. Svaren på frågorna 6-8 värderades genom det inhysningssystem de svarat. På fråga 9 kategoriserades svaren i ja, nej, tveksam eller vet ej.

Enkät

Dagens och framtidens inhysningssystem på ridskola

1. Vad har ni för inhysningssystem för era ridskolhästar?

- Box/spilta (Går ut på morgonen, kommer in när lektionerna börjar och står inne på natten)
- Grupphållning med lösdrift (Står inne under lektionsverksamhet, annan tid går de ute)
- Kombinerar olika inhysningssystem

2. Om ni har en kombination av olika inhysningssystem, beskriv vilka ni har på er ridskola och vilka hästar som går i respektive inhysningssystem.

3. Om ni har lösdrift vem hanterar in och utsläpp till lösdriften?

- Personal
- Elever
- Personal/elever

4. Om ni har lösdrift har ni skötselplatser (spilta/box) så alla hästar kan vara inne samtidigt?

5. Är ni nöjda med erät inhysningssystem?

Inte alls nöjd 1   2   3   4   5   6 Mycket nöjd

6. Vilket tycker ni är det optimala inhysningssystemet med tanke på hästens välbefinnande? Motivera svaret

7. Vilket tycker ni är det optimala inhysningssystemet med tanke på ergonomi? Motivera svaret

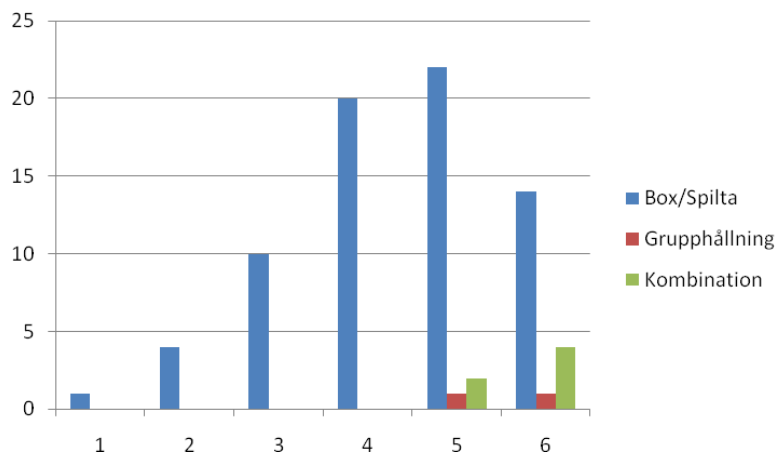
8. Vilket tycker ni är det optimala inhysningssystemet med tanke på säkerheten? Motivera svaret

9. Tycker ni att lösdrift är ett lämpligt inhysningssystem på ridskola? Motivera svaret

RESULTAT

Den totala svarsfrekvensen var 32 % (79 av 223). Av de som deltog i undersökningen hade 90 % box/spilta som inhysningssystem, med definitionen går ut på morgonen, kommer in när lektionerna börjar och står inne på natten. De som hade grupphållning med lösdrift var 2 %, med definitionen står inne under lektionsverksamhet annan tid går de ute. Det var 8 % som hade en kombination av dessa inhysningssystem.

I frågan om hur nöjda de var med deras nuvarande inhysningssystem fick de kryssa på en skala 1-6, där 6 var väldigt nöjd och 1 var inte alls nöjd. Medelvärdet räknat på alla inhysningssystem blev 4,5. Medelvärdet för box/spilta var 4,4, för grupphållning 5,5 och för kombination 5,7. Resultatet visar att det flesta var nöjda med sitt inhysningssystem, samt att de som hade grupphållning eller kombination var väldigt nöjda, se figur 1. I resultatet som följer är dessa 8 ridskolor med lösdrift borttagna för att fokusera på vad gruppen ridskolor som har box/spilta anser om lösdrift på ridskola.

Figur 1. Diagrammet visar i antal hur nöjda ridskolorna var med deras respektive inhysningssystem. Grupphållning står för de som hade lösdrift, kombination står för kombinerad lösdrift och box/spilta.

Ridskolor med någon form av lösdrift

I undersökningen hade 8 ridskolor någon form av grupphållning med lösdrift. Alla dessa tyckte att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola.

- ”Absolut. Hästarna blir lugna och trygga att hantera och rida.”
- ”Bara och endast om hästarna får möjlighet till ett par timmars vila inomhus under de dagar som de ska arbeta. Och går de ute en hel helg t ex ska de ha iordningjord torr liggplats.”
- ”Ja, hästarna mår bra, billig inhysningsform och bra arbetsituation för personalen.”

De flesta ridskolor hade endast personal som skötte in- och utsläpp till hagen, se tabell 1. Flera av dem hade även skötselplatser åt alla hästarna så de kunde stå inne samtidigt, se tabell 2. Det var en ridskola som inte redovisat något svar på dessa frågor. Ridskolorna som kombinerade box/spilta och lösdrift hade ponnier, unghästar och hästar med beteendestörningar i lösdriften.

Tabell 1. Sammanställningen visar i antal vilka som hanterar in- och utsläpp på ridskolorna med lösdrift

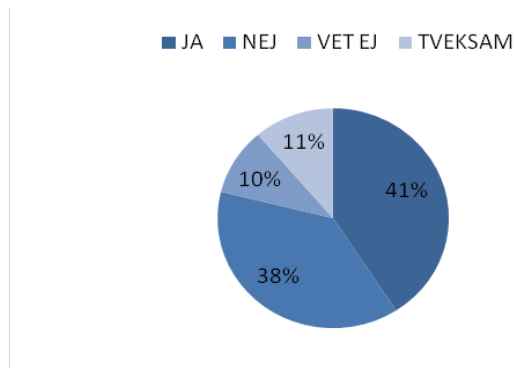
Parametrar	Personal	Personal/Elever	Ej redovisat svar
Ridskolor	6	1	1

Tabell 2. Sammanställningen visar i antal hur många ridskolor som har skötselplatser åt alla hästar

Parametrar	Skötselplatser åt alla hästar	Ej skötselplatser åt alla hästar	Ej redovisat svar
Ridskolor	5	2	1

Ridskolor som saknar lösdrift

En stor andel, 47 % av alla de tillfrågade ansåg att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola. I gruppen ridskolor med box/spilta var det, 41 % som var positiva till lösdrift på ridskola, se figur 2. De som inte ansåg att lösdrift var lämpligt på ridskola var 38 %. De var även några som var tveksamma eller hade inte nog med erfarenhet för att ta ställning i frågan 21 %.

Figur 2. Diagrammet visar i procent hur ridskolorna utan lösdrift tog ställning till om lösdrift var lämpligt på ridskola.

De som var negativa till lösdrift på ridskola ansåg att det inte var lämpligt för hästens välbefinnande på grund av att hästarna behöver vila, återhämta sig samt att hästen känner sig trygg inne. Ridskolorna såg problem med att släppa ut svettiga hästar speciellt på den kallare årstiden, samt svårighet med individuella foderstater till hästarna.

- ”Nej. Jag vill inte släppa ut hästarna på vintern om de är svettiga samt vill ha full koll på deras foderstater.”
- ”Nej. Lösdrift är bra på många sätt – ett naturligt sätt för hästen att vara i ständig rörelse. Det är dock vilsamt för hästen med den egna boxen/spiltan på natten. När hästen ”själv får välja” vill den oftast in på natten. Ridskolehästar måste vara utvilade, torra mm för att orka göra sitt bästa.”
- ”Nej till lösdrift alla hästar ska kunna gå in och vila.”

Ridskolorna som var negativa till lösdrift tyckte att det var en stor säkerhetsrisk att ha det på ridskola. De ansåg att skadefrekvensen skulle gå upp om hästarna gick på lösdrift. In- och utsläpp till och från hagen var också ett problem, då de flesta inte tyckte att elever skulle sköta detta. Om personal ska hantera detta krävs det mycket personal och det kan bli svårt ekonomiskt.

- ”Nej! En stor säkerhetsrisk OM eleverna ska hämta hästarna ur lösdriften själva för uppbindning vid iordningställande. OM inte eleverna ska hämta hästarna lär man ha hästarna uppstallade i box eller spilta under lektionstid = kan göra hästarna oroliga om det ska flyttas hit och dit och stå uppstallade i olika system under dygnet. Samt att det medför ju dubbelt arbete för personalen då de måste sköta det tillfälliga uppställningsboxarna/spiltorna samt lösdriften som jag antar har en ligghall som måste mockas etc. OM eleverna inte ska hämta hästarna själva från lösdriften kan man ju ha personal som hämtar in hästarna och släpper ut hästarna inför varje lektion men det ser jag inte som ekonomiskt hållbart för en ridskola.”

- ”Många skador händer tyvärr i hagen.”

Det var ingen ridskola som var negativ till lösdrift på ridskola vad gällandet ergonomin. Genomgående svar var att redskapen i stallet ska vara anpassade för det stallarbete som ska utföras, oavsett inhysningssystem. Det var också en fråga där många tyckte att ergonomin i stallarbetet inte är tillräckligt utvecklat och måste bli bättre.

- ”Ergonomin påverkas av flera aspekter än bara själva inhysningssystemet, så som strömedel, bädd eller inte bädd, foderhantering mm. Huvudsaken är att man anpassar redskap och metoder för den anläggning man har så det blir så lättarbetat som möjligt.”

De som tyckte att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola ansåg ur synpunkt för hästens välbefinnande att hästarna blev lugna och harmoniska. De tyckte även att hästen fick sitt rörelsebehov och sociala kontakt uppfyllt. Ridskolorna ansåg också att personalen fick mer tid till att sköta hästarna på en lösdrift.

- ”Mycket lämpligt. Ffa för hästarnas välbefinnande, med även för personalen skull. Jag tycker också att ridskolorna ska ligga i framkant när det gäller att utveckla ett system som tar så stor hänsyn som möjligt till hästens naturliga beteende när den ska användas som hobby- och fritidssysselsättning. Det är viktigt att eleverna lär sig att hantera hästar och utgå ifrån deras naturliga behov och förutsättningar. Jag tror också att det är ett bra sätt att hålla hästarna friskare och mentalt mer avspända och alltså få mer harmoniska hästar i verksamheten.”
- Lösdrift, utfodring individuellt anpassad och vid flera tillfällen under dygnet, röra sig mer naturligt och fritt i flock, minska luftvägsproblem och hältor samt beteendestörningar.”
- ”Lösdrift, harmoniska hästar.”
- ”Lösdrift. Vi har långt sommarbete, dvs. betet fortsätter även efter det att lektionerna börjat efter sommarlovet och hästarna står på stall och fodras m kraftfoder i samband med lektioner men vistas i beteshagen övriga dygnet. Vi tycker det är stor skillnad och att hästarna mår mycket bra under den perioden. Det är ett sätt att ta så stor hänsyn som möjligt till hästens natur samtidigt som man använder den i fritids-sportsyfte.”

Flertalet ridskolor tyckte att lösdrift var bra ur säkerhetssynpunkt då hästarna blev lugna, harmoniska samt lätthanterliga. De ansåg även att det var bra att hästarna gjorde upp rangordningen i hagen innan lektionerna, därav blev det säkrare för eleverna att hantera hästarna.

- ”Lösdriften ger lugnare hästar om flokken är rätt sammansatt, dock ska hästarna stå inne när eleverna hanterar dem, eleverna får aldrig hämta eller lämna hästar i hagen utan bara ansvarig personal.”
- ”Vi ser inte att ett lösdriftssystem skulle vara mindre säkert än något annat. En häst som har möjligheter till att röra sig fritt blir automatiskt en säkrare häst även i hanteringen i stallet. Våra hästar är dessutom vana vid att alltid gå i hagen tillsammans och därför tror vi inte att skadestatistiken kommer att öka bara för att

hästarna går på lösdrift. Snarare tvärtom, vi tror på att en häst i rörelse blir en mer hållbar häst.”

- ”Ja då kan personal arbeta mer de timmar då det är mer folk på plats på ridskolan och man sparar in mkt pengar eftersom man annars får ha mkt personal då ingen är på plats för att rida. Dessutom blir hästarna i flock lugna hästar och de gör upp rangen utanför ridhuset och är trygga i sin flock.”

Femtiotvå procent av ridskolorna ansåg att lösdrift var det bästa inhysningssystemet med tanke på ergonomin. De tyckte att det var mer lättskött och mindre tunga lyft, då maskiner går att använda mer i det dagliga arbetet. Vilket ansågs bidra till minskade förslitningsskador på personalen.

- ”Jag anser att lösdrift är det som sparar på kroppen mest, man behöver inte mocka på samma sätt, det går att använda maskiner för att köra ut foder mm.”
- ”Lösdrift. En större del av skötseln (mockning) kan skötas maskinellt. Överhuvudtaget mindre mockning, tiden kan istället läggas på skötsel och utbildning.”

De som var tveksamma till lösdrift på ridskola var det på grund av både elevernas säkerhet och hästens välbefinnande. De ansåg att lösdrift inte var optimalt i ett kallt klimat och det medför svårigheter i den individuella utfodringen. De fanns även de som trodde att det kunde vara svårt speciellt på en stor ridskola men kanske skulle fungera på en mindre ridskola. Intresset fanns dock att följa lösdriftens utveckling.

- ”Är tveksam utifrån elevernas säkerhet.”
- ”För utfodring av kraftfoder krävs ju en stor investering i någon teknisk lösning för att rätt häst ska få rätt mängd mat. Och så är det intaget som jag tycker verkar svårt. Men för hästarna är det definitivt bäst.”
- ”Tveksamt med tanke på våra kalla vintrar.”

De fanns även några som inte kunde uttala sig om lösdrift på ridskola då de inte hade någon erfarenhet av detta.

DISKUSSION

Vi vet inte exakt hur många lösdriftsstallar för hästar det finns i Sverige. I både Svala (2008) och Wallberg (2010) studier var det 30 % av de tillfrågade hästhållarna som hade någon form av lösdrift. Vi tror dock att det förekommer i mindre utsträckning på ridskola. I vår studie var det endast 10 % av ridskolorna som hade lösdrift för alla eller några av sina hästar.

Ridskolorna i vår studie som hade lösdrift var dock väldigt nöjda med detta. De som hade en kombination av box/spilta och lösdrift var de som var mest nöjda. Vi tror att detta är något att uppmärksamma. En kombination ger möjlighet för individualisering av hästarnas inhysning och kan lösa många problem, gällande hästens välbefinnande och personalens arbetsmiljö. Inom gruppen box/spilta var det väldigt varierande hur nöjda de var med sitt inhysningssystem. Det var 15 ridskolor som hade kryssat i på den nedre delen av bedömningsskalan (1-3). Detta tyder på att vissa av dem inte var helt nöjda med

sitt system, men det fanns även ridskolor som var väldigt nöjda med detta. Vi tror att detta kan bero på vilka rutiner de har och hur dessa utförs, samt anläggningens utformning. En bra anläggning tar hänsyn till häst och människa, vilket ger en bättre miljö i stallet. Vi tycker att det ska bli intressant att följa lösdriftens utveckling i Sverige.

Säkerheten

Människan

De flesta ridskolor tyckte att in- och utsläpp till en eventuell lösdrift var ett stort riskmoment och att elever inte ska hantera hästarna i denna situation. Det var därför många ansåg att lösdrift inte var lämpligt på ridskola, om nu inte personal skötte in- och utsläpp. Hur ställer ridskolorna sig till att elever hämtar hästar ur vanlig hage? Vi ser ingen större skillnad i att eleverna skulle hämta hästar ur en lösdrift eller en hage med gruppställning. På lösdriften bör hästarna vara lugnare då de inte har någon mat att komma in till, vilket gör det säkrare för eleven att leda in hästen. Vårt resultat visade att av sju ridskolor med lösdrift var det sex som enbart hade personal som skötte in- och utsläpp till hage, en ridskola gav inget svar. Personal har det yttersta ansvaret men de kan ha någon erfaren elev om hjälp, under personalens uppsikt (SvRF, 2008b). Vi anser att arbetet ska kunna genomföras av enbart personal om detta inte är möjligt så är arbetsuppgiften för stor och de behövs mer personal.

Flera ridskolor tyckte att lösdrift ger mer tid över till personalen. De ansåg att det inte behövdes lika mycket personal när hästarna var ute i hagen. Vi anser att detta kan vara bra då personalen kan förlägga sin arbetstid på eftermiddag/kväll när eleverna är i stallet. Detta ger möjlighet till en bättre uppsikt och säkerhet i stallet. Mer studier bör dock göras för att se om deras uppfattning verkligen stämmer.

De flesta ridskolor ansåg att hästarna ska vara uppbundna i box eller spilta när de hanteras av personal och elever. Spiltor ger bra översikt för personalen och är bra för eleverna då hästarna redan sitter fast när de ska hantera dem (SvRF, 2008b). Spiltor har dock en nackdel, vilket är att eleven måste gå in till hästen bakifrån, som kan vara en stor säkerhetsrisk. Fördelen med box är att den ger större utrymme vid hantering både för häst och människa. Risken att bli klämd minskar. Flertalet ridskolor tyckte att om lösdrift används ska skötselplatser finnas åt hästarna. Vårt resultat visade att fem av sju ridskolor med lösdrift hade skötselplatser åt alla hästarna. Vi tycker att detta är bra då alla hästar bör kunna stallas upp inomhus samtidigt vid behov, till exempel vid oväder eller andra omständigheter. I Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd står det att sjuka hästar ska kunna stallas upp i ett uppvärmt utrymme med box. Eftersom hästar är flockdjur så rekommenderar de att den sjuka hästen ska kunna ha sällskap. Var 25:e häst ska kunna inhysas i sjukbox. (Djurskyddsmyndigheten, 2007, kapitel 3 § 12) Vi tycker att alla hästar ska vara uppbundna vid skötsel. Det bör därför inte vara någon skillnad för eleven att hantera hästarna vare sig de går i lösdrift eller i vanlig hage.

Vissa ridskolor tyckte att hästarna blev lugna och harmoniska av att gå på lösdrift och därför säkrare för eleven att hantera. Medans några ansåg att hästen var tryggast uppbunden och därför var spilta bästa inhysningssystemet. Vi tror att de flesta hästar skulle må bäst av att gå i lösdrift och kunna röra sig fritt samt få social kontakt med andra

hästar. Det finns dock alltid undantag, vissa hästar kan trivas bättre i spilta. Det gäller för oss människor att se till individen och anpassa inhysningssystemen efter hästens behov.

Hästen

Många av ridskolorna har svarat att vid lösdrift blir hästarna lugnare både att hantera och på lektion, då de har gjort upp sin rangordning i hagen. Det kan vara både positivt och negativt att ha gruppställning, beroende på hur den sköts och hur hästarna är. Vid gruppställning med lösdrift måste flockarna vara väl sammansatta, bra rutiner och kunnig personal måste finnas (SvRF, 2008b). Risken finns om det är en sämre sammansatt flock att några individer inte kommer överens och visar aggressivitet mot varandra även på lektion (Fredricson & Andersson, 2006).

I resultatet råder det delade meningar angående skaderiskerna för hästarna ute i gruppställningen. Några tror att skaderisken ökar medan andra tror att det inte blir någon skillnad. Det beror på hur individerna i flocken är och hur stor yta de har att röra sig på. Alla hästar har sitt egna personliga område runt sig, om en annan häst kommer innanför detta område så kommer hästen att försvara sig antingen genom flykt eller att slåss (Simonsen, 1999). Därför tycker vi att det är viktigt att hästarna har tillräckligt stora hagar så de kan komma undan från varandra. Skador kan alltid hända oavsett gruppställning eller inte.

Hartman (2010) har gjort en studie om hästars beteende i flock. Hon har undersökt hur hästarna reagerar när en ny individ släpps in i gruppen. Data samlades på hur hästarna visade aggression mot varandra. De kunde vara endast visuella hot där de inte hade kontakt med varandra och aggressioner med direkt kontakt. Hon kom fram till att de mesta var hot utan kontakt men de skedde även några direkt kontakt angrepp. De visade sig även att om den nya hästen fick möjlighet att stå i till exempel en box bredvid den kommande flocken minskades aggressionerna tydligt.

Hästens välbefinnande

I resultatet har många svarat att lösdrift är ett bra inhysningssystem för hästens välbefinnande, men ser ett problem med individuella foderstater och väljer därför att ha hästen på stall. Enda sättet att få individuella foderstater på en lösdrift är att använda sig av foderautomater med transpondersystem till exempel Active stable. Behovet av individuella foderstater varierar beroende på hästens ålder, ras, arbetsintensitet och hull (SLU, 2004). Vi anser att gruppen hästar bör anpassas efter varandra, så de har ungefär samma behov. Samt att grovfodret anpassas efter gruppens behov, då kan kraftfoder kompletteras till de hästar som behöver under tiden de står inne. Personalen bör vara kunnig inom foder, foderstater och vad hästarna har för näringsbehov.

Ett annat problem som ridskolorna anser med lösdrift är att släppa ut svettiga hästar efter lektion. På Hippologprogrammet får vi lära oss att planera lektioner så att hästarna arbetar i ett lagom tempo och att de inte bör bli svettiga (Steningen, pers medd, 2011). Detta kan dock hända innan hästarna har blivit klippta på hösten eller då de har gått i ett högre tempo på en lektion.

Om hästarna har mat i hagen kan de producera värme genom sin fodersmältning. Står de även i en gruppställning kan de avge strålningsvärme till varandra vid närkontakt. (Morgan, 1996)

Har hästen även ett vindskydd och en torr liggplats så klarar de sig. Det är viktigt att ridläraren planerar sina lektioner ordentligt, den tuffaste lektionen kanske inte ska ligga sist på kvällen om hästarna blir svettiga. Då kanske det är bättre att den tuffa lektionen ligger tidigare på kvällen och att den sista är av det lättare slaget så hästarna hinner torka och varva ned (Steninger, pers medd, 2011). Vi anser att detta är ett bra sätt att undvika och lösa problemet.

Flera ridskolor har nämnt att hästar som arbetar behöver någonstans att vila och att lösdrift då inte är lämpligt. Hästar vilar 3-4 timmar om uppdelat i fem till sju perioder under dygnet. En sömncykel är ca 15 minuter lång. Sömncykeln består av 6 minuter ortodox sömn som kan utföras så väl ståendes som liggandes, samt 4 minuter paradox sömn även kallad REM - sömn, denna kan bara utföras liggandes. Resterande tid dåso hästen (Planck & Rundgren, 2005). Om hästen har en torr och ren liggplats samt går i en trygg flock så kan detta utföras även i lösdriften. Då sömncykeln är så pass kort ser vi inget problem i att den inte hinner vila i en lösdrift. Den måste dock känna sig trygg för att lägga sig ned och få den viktiga REM – sömnen.

De som var positiva till lösdrift tyckte att det uppfyllde många av hästens naturliga behov. En bra lösdrift har många fördelar både för häst och människa. Hästen kan röra sig mer, får social kontakt och tillgodoser tuggbehovet. Människan slipper många tunga lyft och dåliga arbetsställningar. Vi anser att oavsett vilket inhysningssystem som används måste det finnas bra rutiner och kunnig personal. Ett dåligt inhysningssystem kan vara katastrofal både för häst och människa med tanke på säkerhet, välbefinnande och ergonomi.

Ridskolorna som kombinerade box/spilta och lösdrift hade ponnier, unghästar och hästar med beteendestörningar på lösdriften. Utevistelse i rymliga hagar är viktigt för hästar med beteendestörningar (Pettersen & Green, 1999). Vi tycker att detta är ett väldigt bra sätt att individanpassa sitt inhysningssystem. Hästarna som mår bäst av att stå inne får möjlighet till det och de hästar som mår bäst av att vara ute får chans till det.

Ergonomi

Vårt resultat visade att 52 % av ridskolorna tyckte att lösdrift var ett bra inhysningssystem för ergonomin. De ansåg att i lösdriften blir det mindre tunga lyft för personalen, då det går att använda maskiner för att mocka hagar och köra ut foder. Flertalet tyckte att ergonomin i häststallarna var för dålig och behövde utvecklas, oavsett inhysningssystem så behövs bra redskap till det dagliga arbetet i stallarna. Många stallarbetare lider av förslitningsskador, vilket är ett tydligt tecken på att ergonomin behöver förbättras (Hedberg & Nilsson, 2000). Lantbruket använder ofta mycket maskiner i det dagliga arbetet så som mekanisk utgödsling och traktorer för foderhantering (Hallman, pers medd, 2011). Detta bör ridsporten ta efter för att minska förslitningsskadorna. Det gäller att komma på bra ergonomiska lösningar för just det inhysningssystem som används. Detta ligger i ridskolans intresse både för att ha välmående personal och mindre utgifter för eventuell sjukskriven personal.

Markyta

För att bedriva en lösdrift behövs mycket mark, vilket inte alla har tillgång till eller råd med. En lösdrift med lite mark är inte bra för hästen då hagen ofta blir lerig, parasitsmittad och hästen kan bli trängd av andra hästar. Det är inte heller bra för marken då den förstörs av ett för högt hästryck, därför är det bra med mer arealer för då minskas trycket (Ventorp & Michanek, 2003). Vi anser att om ridskolan inte har tillräckligt med mark så bör de använda ett annat inhysningssystem som är mer lämpligt för deras läge och ekonomi.

De flesta ridskolorna i vår undersökning har box/spilta som inhysningssystem och var nöjda med det. Ändå tyckte 52 % att lösdrift är det mest optimala inhysningssystemet för ergonomin. Även för hästens välbefinnande var många positiva till lösdrift. Kan det vara så att det är säkerhetsriskerna med lösdrift som gör att ridskolorna inte väljer att ha det? Eller har lösdrift inte blivit accepterat än för arbetande hästar i Sverige?

Ur resultatet går det utläsa att medelvärdet för dem som hade någon form av lösdrift var högre än för dem som hade box/spilta. Visserligen är det färre ridskolor med lösdrift i vår studie än ridskolor som har box/spilta, men vi tror ändå att detta är något att uppmärksamma.

Förbättringar av studien

Det vi hade velat förändra med detta arbete är enkätens utformning. Det hade varit intressant att fråga alla deltagare i undersökningen vem som hanterar in- och utsläpp och inte bara de som hade någon form av grupphållning. Denna fråga är väsentlig oavsett vilket inhysningssystem som används, då det är en av de största säkerhetsriskerna på ridskola.

På frågan om vilket inhysningssystem de tyckte var det mest optimala med tanke på säkerheten hade det varit bra om vi delade upp frågan i säkerheten för människan och säkerheten för hästen, då vi nu fick blandade svar. Säkerhet för hästen och säkerhet för människan kan vara väldigt olika saker, men båda är viktiga.

Vi valde en enkätstudie för att få svar av så många som möjligt. Detta för att få en överblick av hur verksamhetsansvariga på Sveriges ridskolor ställer sig till lösdrift. Studien hade kunnat göras med djupintervjuer för att få mer ingående svar. Det hade dock tagit lång tid och det hade inte hunnits med att göra med så många ridskolor.

Förslag till framtida studier

En djupintervju studie av detta ämne hade varit intressant. För att få mer bakgrund och fakta till verksamhetsansvarigas argument och åsikter om ämnet lösdrift. Då hade även deltagarnas kroppsspråk kunnat avläsas och svaren hade kunnat tolkas mer.

Det hade varit intressant att undersöka hur ägare till tävlingshästar ställer sig till lösdrift. SvRF tror inte att tävlingshästar i framtiden kommer att gå på lösdrift. Anser även ägarna till tävlingshästarna att de inte ska gå på lösdrift? Inom islands- och travsporten används ofta lösdrift och där även till hästar som tävlar.

Det hade också varit intressant att undersöka om lösdrift ger mindre luftvägsproblem, hältor och beteendestörningar. Även några ridskolors uppfattning om att man kan spara tid på stalltjänsten om man har lösdrift bör undersökas mer.

Slutsats

Den enskilt största delen (47 %) av verksamhetsansvariga på de deltagande ridskolorna svarade att lösdrift var ett lämpligt inhysningssystem på ridskola. En stor del av deltagarna ansåg att lösdrift var bra för hästens välbefinnande och ergonomin, däremot rådde det delade meningar om säkerheten. Resultatet visar också tydligt att de som har lösdrift på ridskola är väldigt nöjda med detta. Om SvRF accepterar lösdrift som inhysningssystem på ridskola kommer kanske fler att våga skaffa det.

FÖRFATTARENS TACK

Tack till alla ridskolor som var med i vår undersökning och gjorde arbetet möjligt. Vi vill även tacka vår handledare Linda Kjellberg för hennes stöd och hjälp med arbetet.

REFERENSER

Litteratur

- Attrell, B; Dalin, G; Björnhag, G; Furugren, B; Philipsson, J; Planck, C & Rundgren, M. (2002). *Hästens biologi - utfodring och avel*. Natur och Kultur. Vällingby.
- Fredricson, J. och Andersson, I. (2006). *Utbildning av den unga hästen*. ICA bokförlag. Spanien.
- Hartman, E. (2010). *Managin horses in groups to improve horse welfare and human safty*. Fakulteten för veterinär medicin och djur forskning, avdelningen för djurens miljö och hälsa, SLU. Uppsala.
- Hedberg, Å. och Nilsson, J. (2000) *Arbets-skador bland yrkesverksamma inom ridsporten*. Fördjupningsarbete nr 121. Enheten för hippologisk högskoleutbildning, SLU. Uppsala.
- Hultgren, P. och Ivarsson, C. (2007). *Arbetsrelaterade förslitningsskador hos ridlärare*. Fördjupningsarbete nr 335. Enheten för hippologisk högskoleutbildning, SLU. Uppsala.
- Kiley-Worthington, M. (1990). *The behavior of horses in relation to management and training – towards ethologically sound environments*. J Equine Vet Sci 1990;10:62-67.
- Marten, J. (2004). *Pensionpferdehaltung in landwirtschaftlichen Betrieb. [Horse boarding facilities in agricultural farms]*. Darmstadt, Tyskland: KTBL-Schrift 405;2004.
- Mellberg, M. (1998). *Hästhållning i praktiken*. Natur och Kultur. Falköping.
- Mellberg, M. (2002) *Att arbeta med hästar arbetsmiljö och planering*. Prevent. Stockholm.

- Microsoft office excel. (2007). Microsoft Corporation. USA.
- Microsoft office word. (2007). Microsoft Corporation. USA.
- Morgan, K. (1996). *Short-term thermoregulatory responses of horses to brief changes in ambient temperature*. Rapport 209. Institutionen för lantbruksteknik, avdelningen för byggnadsvetenskap. SLU, Uppsala.
- Nilsson, T. (2009). *Olika inhysningssystem och hur de påverkar hästarna*. Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, SLU. Alnarp.
- Petterson, H. och Green, B. (1999). *Håll hästen frisk – att förebygga och bota sjukdomar*. ICA bokförlag, Västerås.
- Planck, C. och Rundgren, M. (2005). *Hästens näringsbehov och utfodring*. Natur och Kultur. Slovenien.
- Simonsen, HB. (1999). *Hästens naturliga beteende och välbefinnande*. Natur och Kultur. Århus.
- SLU. (2006). *Utfodringsrekommendationer för häst*. SLU Service/Repro. Uppsala.
- SvRF. (2008a). *Bygga för häst*. Strokirk Landströmd. Lidköping.
- SvRF. (2008b). *Säker med häst*. Strokirk-Landströms. Lidköping.
- SvRF. (2010a). *Framtidens ridskola*. Svenska Ridsportsförbundets riktlinjer för ridskoleverksamhet. Strömsholm.
- Ventorp, M. och Michanek, P. (2003). *Att bygga häststall – en idéhandbok*. SLU. Alnarp.
- Wahlberg, S. (2001). *Ergonomi i stallarbete*. Fördjupningsarbete nr 161. Enheten för hippologisk högskoleutbildning, SLU. Uppsala.
- Wallberg, S. (2010). *Hästhållningen i Sverige 2009 – Intervjuer med 52 hästhållare i 5 kommuner*. Institutionen för husdjurens utfodring och vård, SLU. Uppsala.

Internet

- Arbetsmiljöverket, (2008). *Arbete med djur (2008: 17)*.
http://www.av.se/dokument/afs/afs2008_17.pdf . Hämtad 2011-04-06.
- Djurskyddsmyndigheten. (2007). *Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2007:6) om hästhållning L 101*.
http://www.sjv.se/download/18.160b021b1235b6bb8618000699/foreskriftsmotiv_4_2007_L101%5B1%5D.pdf . Hämtad 2011-04-06.
- Gimmex. (2008). *Active Stable automatisk utfodring för modern hästhållning*.
<http://gimmex.se/>. Hämtad 2011-04-11.
- Hästmagazinet. (2008). *SvRF förbjuder ridskolor med lösdrift – bryter mot sina egna lagar*. <http://www.hastmagazinet.com/newsItem.aspx?id=26068>. Hämtad 2011-05-08.
- Jordbruksverket, (2010). *Hästar ska kunna röra sig fritt varje dag*.
<http://www.jordbruksverket.se/formedier/nyheter/nyheter2010/hastarskakunnarorasigfrittvarjedag.5.32b12c7f12940112a7c80006814.html>. Hämtad 2011-01-16.

Svala, C. (2008). *Hur hålls hästarna i Sverige och vilka är motiven*. SLU, Alnarp.
<http://www.jordbruksverket.se/download/18.62af51191240430af4d80001738/Hur+h%C3%A5lls+h%C3%A4starna.SLU.pdf>. Hämtad 2011-05-01.

Svenska Ridsportförbundet, (2010b). *Svenska Ridsportförbundets definition av "God Hästhållning"* - Fastställt av FS 2010-09-20.
http://www3.ridsport.se/ImageVault/Images/id_14165/scope_0/ImageVaultHandler.aspx. Hämtad 2011-01-16.

Sveriges Riksdag (1988). *Djurskyddslag (1988:534)*. <https://lagen.nu/1988:534>. Hämtad 2011-02-06.

Personliga meddelanden från

Rikskonsulent SvRF, Ulf Wilken, Ridsportens hus, 734 94 Strömsholm. 2011-02-03.

Svensk ridlärare level 3, Åsa Steninger, Ridsportens hus, 734 94 Strömsholm. 2011-04-06.

Före detta lantbrukare, Bertil Hallman, Tissås 107, 523 99 Hökerum. 2011-05-08.

DISTRIBUTION:

Sveriges Lantbruksuniversitet

Hippologenheten

Box 7046 750 07 UPPSALA

Tel: 018-67 21 43

Fax: 018-67 21 99

Swedish University of Agricultural Sciences

Department of Equine Studies

Box 7046 750 07 UPPSALA

Tel: +46-18 67 21 43

Fax: +46-18 67 21 99
